

**ORHAN KEMAL'İN VE GASSAN KENEFANİ'NİN
TOPLUMCU GERÇEKÇİ ROMANLARI: “BEREKETLİ
TOPRAKLAR ÜZERİNDE” VE “GÜNEŞTEKİ ADAMLAR”**

**SOCIALIST REALIST NOVELS BY ORKHAN KAMAL AND
GHASSAN KANAFANI: “ON FERTILE LANDS” AND “MEN
IN THE SUN”**

*Elmira MEMMEDOVA KEKEÇ**
*Ülker RIZA***

Özet:

Toplumcu gerçekçi akım 20. yüzyılda Rusya'da ortaya çıkan ve dünya edebiyatında etkilerini gösteren bir edebi harekettir. Rusya'da sosyalist realizmi adıyla bilinen bu akım, Türkiye'de toplumcu gerçekçi, Arap dünyasında ise الاشتراكية الواقعية (Elvâkiyyetu-l-iştirâkiyyetu) olarak tanımlanmaktadır. Türk edebiyatında Orhan Kemal, Filistin edebiyatında ise Gassan Kenefânî bu akımın önemli temsilcilerindendir. Makalede onların romanlarından hareketle Türk ve Arap edebiyatında toplumcu gerçekçiliğin yansımaları araştırmaya tabi tutulmuştur.

Orhan Kemal'in “Bereketli Topraklar Üzerinde” ve Gassan Kenefânî'nin “Güneşteki Adamlar” romanlarında köylü ve işçi sınıfının toplumsal, ekonomik sorunları dile getirilmiş ve her iki yazar romanında üç kişinin timsalinde binlerce fakir insanın yaşam sıkıntılarını yansıtmaya çalışmıştır. Her iki romanda betimlenen üç kişi, fakir insanları temsil etmekte ve sıkıntılardan kurtulmak için göçe hazırlanmaktalar. Orhan Kemal'in kahramanları Sivas'ın bir köyünden fabrikalar şehri Çukurova'ya,

* Doç, Dr., Hazar Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Eğitim Fakültesi, Diller ve Edebiyatlar Bölümü Öğretim Üyesi Bakü / AZERBAIJAN mamedovaelmira4@gmail.com ORCID: 0000-0002-3445-1569

** Bakü Devlet Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü Bakü / AZERBAIJAN rzayevaulkr@gmail.com ORCID: 0000-0002-2292-8032

Gassan Kenefânî'nin fakir insanları ise Filistin'den Küveyt'e gitmek istemekteler. Bu göçün sebebi iyi para kazanmak ve yaşam koşullarını olabildiğince değiştirmek, çocuklarına bir oyuncak alabilmek, okullarda okutabilmek, ev yapabilmek vd. günlük ihtiyaçları karşılayabilmektir. Fakat Gassan Kenefânî'nin hiç bir kahramanı bu arzusuna yetişemez, çünkü onları arzularına doğru götüren bir su tankerinin içerisinde boğularak ölürlür. Orhan Kemal'in romanının kahramanlarından ise sadece bir kişi – İflahsızın Yusuf şehirde arzusuna kavuşabilir, usta olarak şehirde kalabilir, diğeri ise ölür, başka birisi ise şehirde barınamaz ve yine köye döner. Toplumcu gerçekçi romanlarına özgü konuları işleyen her iki romanda olumlu kahraman tipine rastlanmaz. Aksine her iki romanın kahramanları pasif bir şekilde ekonomik sorunlarının nedenlerini ve çözüm yollarını aramazlar, eylemleri kişisel çıkarlar içindir. Orhan Kemal'in roman kahramanları da toplumsal sorunlar karşısında kişisel tavırlarıyla yer alır ve şehirde daha da yozlaşarak insani özelliklerini de kaybederler. Böylece her iki yazarın romanında eğitim, ekonomik sorunlar, kadın hakları, işçi sınıfının ezilmesi gibi meseleler temel konu edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumcu gerçekçilik, Arap, Türk, Orhan Kemal, Gassan Kenefânî, roman

Abstrakt:

Socialist realism originated in Russia in the 20th century and has had an impact on world literature. This movement that known in Russia as socialist realism, is known in Turkey as the "social realist," and in the Arab world as الاشتراكية الواقعية (Elvâkiyyetu-l-işâkiyyetu). Orkhan Kamal in Turkish literature and Ghassan Kanafani in Palestinian literature are important representatives of this literary trend. The article studies the impact of socialist realism on Turkish and Arabic literature under their novels.

Socio-economic problems of the peasantry and the working class were expressed in the novels "On fertile lands" by Orkhan Kamal and "Men in the sun" by Ghassan Kanafani, both authors tried to reflect the problems and sorrows of thousands of poor people in the person of three people, in their novels. The three people described in both novels represent the poor in society as a whole. These three men are preparing to emigrate to escape their troubles. Orkhan Kamal's heroes want to move from a village in Sivas to Chukurova, the plants of city, and Ghassan Kanafani's poor heroes want to move from Palestine to Kuwait. The reason for this migration is to earn good money and change living conditions as much as possible, to buy toys for their children, to study them in schools, to build a house and so on. to meet their daily needs. But none of Ghassan Kanafani's heroes can achieve their goal, because they drown in a water tanker that leads them to their desires. Only one of the heroes

of Orkhan Kamal's novel, Yusif can achieve his goal in the city and remain a master in the city. Another dies, another cannot live in the city and returns to the village. Both novels that deal with a group of socialist realist novels, do not have a hero type. On the contrary, the heroes of both novels are passively looking at the causes and solutions of their economic problems, and their activities are for their own self-interest. The heroes of Orhan Kamal's novels are also unable in social development and are losing their human qualities in the city, further deteriorating in the city. Thus, issues such as education, economic problems, women's rights, great injustice and oppression for the working class are the main topics in the novels of both authors.

Keywords: Socialist realism, Arabic, Turkish, Orkhan Kamal, Ghassan Kanafani, novel

Giriş

Toplumcu gerçekçilik XX. yüzyıl dünya edebiyatında çok yaygın olan akımlardan biri olmuştur. *Marksist gerçekçilik olarak da bilinen toplumcu gerçekçilik, edebiyatın yansıtma kuramlarından biri olan Marksist kuramın ikinci evresinde Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkmıştır.* (Can 2013: 231) Gerek SSCB'de, gerekse Avrasya kıtasının değişik ülkelerinde bu akım işçi sınıfının sorunlarını edebiyata getirmek için önemli bir yöntem olarak görülmüştür. Toplumcu gerçekçilik bir akım olarak SSCB Yazarlar Birliğinin 1934 yılı toplantısında belirlenen doktrinlerden hareketle şekillenmiş ve özellikle söz konusu coğrafyada o tarihten sonra tek bir edebi metot olarak ilan edilmiştir. Şair ve yazarlar üzerinde büyük baskılara neden olacak bu olay 1937 yılının edebi yıkımlarını da beraberinde getirmiştir. *“Toplumcu gerçekçilik, sanatın toplumu yönlendirme, onu değiştirme ve geliştirme işlevinin olduğunu savunan sanatsal bir harekettir. Buna göre, toplumsal bir varlık olan yazar, içinde bulunduğu toplumu en ideal seviyeye ulaştırmak, ekonomik temellere bağlı sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmak, kapitalist toplum düzeninin yerine, sosyalist toplum düzenini kurmak amacıyla kalemını kullanmalıdır”.* (Cömert 2013: 1) SSCB'de her bir yazardan ve şiiirden bunu beklemek, edebiyata yön vermek, politik ilkelere tabi tutmak günümüzde tamamen okurlarını kaybetmiş ve zamanla devletin siyasi diktesiyle yazdırılmış birçok edebi eserlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Azerbaycan'da özellikle edebi diktatörlük edebi mahkemelere kadar götürmüş, sosyalist realizmi (topumçu gerçekçi) ilkelerine uygun olmayan eserler

ve yazarları mahkemelerce mühakeme edilmiştir. (Geniş bilgi için bkz.: Cəlal Qasımov. Ədəbi məhkəmələr. Bakı: "Zərdabi LTD" MMC, 2012.)

Türkiye'de toplumcu gerçekçi akımın gelişmesinin temeli XX. yüzyılın başlarına tesadüf eder. Çar Rusya'sındaki bazı siyasi süreçlerin Osmanlı'da da yankı bulması, İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren sosyalist düşüncelerin gelişmesi bu akımın ortaya çıkmasını tetikler. 1917 yılında Çar Rusya'sındaki devrim, toplumcu gerçekçi düşüncenin şekillenmesinde büyük etkenlerden biri olarak belirtilir. *"Marksist sanat, edebiyat eleştirmenlerinin burjuva gerçekçiliği, eleştirel gerçekçilik olarak adlandırdığı gerçekçilikten toplumcu gerçekçiliğe geçişi toplumsal ve siyasal olarak hızlandıran olay, 1917 Ekim Devrimidir"* (İşler 2021: 14). Kuramsal olarak bu akımı başlatmak işine Gorki, Plehanov, Lunaçarski, Jdanov, Şolohov, Fedin, Tvardovski, Kagan, Kunitsin, Lenin ve Troçki gibi aydın, yazar ve siyaset adamları rehberlik etmişlerdir. (İşler 2021: 27) Bu akımın şekillenmesine Bolşevik Partisi önderlik etmiş ve sosyalist-komünist ideolojisi giderek edebiyata da yansıtılmıştır. Daha doğrusu edebiyat siyasi ideolojinin diktesine tabi tutulmuştur. *"Partiye bağlılık, onun sözcüsü olması ve yandaşlık yapması gibi durumlar, biçim konusunda da belli sınırların çizilmesini zorunlu kılmıştır. Estetik öğelerden daha önemli gözüken şeyler, particilik ve yandaşlık gibi öğelerdir. Ayrıca, toplumun içindeki gerçeğin özüne ulaşma, edebiyatın yararcı ve görevci işlevini öne çıkarmak gibi istekler de estetik kaygının önünde gözükür"*. (İşler 2021: 41) Bu nedenle de farklı konuları eserlerinde işleyen sanatçıların eserleri dışlanmış, keskin eleştirilere maruz kalmış, toplumcu gerçekçi eleştirmenlerce böylesi yazarlara karşı büyük saldırılar olmuş, kimileri kurşuna dizilmiş ve kimileri Sibiry'a sürgün edilmiştir. SSCB'de ve onun dışında bu bağlantıda akımın gelişim özellikleri farklı boyutlarda belirmiştir. Bilindiği üzere Türkiye'de de Komünist Parti kurulmuş ve bu olay işçi hareketinin de başlangıç dönemi olarak kabul edilmiştir. *"1919-1925 dönemi, Marksist sosyalizmin Türkiye'deki tarihinde yeni bir sayfa açmıştır"*. (İşler 2021: 61) Bu hareketin Türkiye edebiyatında en güçlü sesi Nazım Hikmet olmuştur. Nazım Hikmet'in SSCB'de bulunması, işçi sınıfının sorunlarını dile getiren edebiyatla tanışması, özellikle Mayakovski'nin şiirlerini takip etmesi Türkiye şiirinde onun yeni bir akımın başlatıcısı olmasının nedenleri sırasında yer almıştır.

Bundan başka Türkiye edebiyatında Nazım Hikmet’le birlikte Kadro dergisinin de bu akımın gelişmesinde rolünün altı çizilmiştir: *“Toplumcu Gerçekçilik anlamında ya da Marksist sanat ve edebiyat anlayışıyla ilgili, Türk edebiyatının 1930’lu yıllarında Nazım Hikmet dışında bir ses ve etki, Kadro dergisinde yayımlanan yazılarla duyulmuştur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, İbrahim Necmi, Falih Rıfki Atay, Burhan Asaf Belge, Şevket Süreyya Aydemir; Kadro dergisinin yazarlarıdır”*. (İşler 2021: 78)

Türkiye’de sosyalist düşüncenin ilk yazarı gibi Hüseyin Hilmi kabul edilmektedir. O, 1919 yılında Türkiye Sosyalist Fırkasını kurmakla birlikte gazete de yayınladığı, aynı zamanda debbağhane, tersane ve tramvay grevlerinde de etkin yer aldığı bilinmektedir. (Çelik vd. 2019: 29) Türk romanında işçiyi ele alan ilk eser gibi Mahmut Yesari’nin 1927 yılında yayınladığı “Çulluk” romanından bahsedilmektedir. (Armağan 2019: 35)

Yukarıda söylediğimiz gibi Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi akımın gelişmesinde en büyük fikir adamı Nazım Hikmet olmuştur. Onun sosyalist görüşleri Marksizm kaynaklıdır ve şiirlerinde yoksul insanları betimlemiş, onların ekmek dertlerini, sosyal adaletsizlik meselelerini dile getirmiştir. Nazım Hikmet’in Türk şiirine getirdiği bu konular daha sonra diğer şair ve yazarlarca da devam ettirilmiştir. Şairlerden İlhami Bekir Tez, Hasan İzzettin Dinamo, Rıfaz Ilgaz, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Ahmet Arif, yazarlardan Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Kemal Tahir edebiyatta sosyal konulara özellikle eğilmiş, şiiri, öyküyü, romanı ve piyesi köylü ve işçi sınıfın bütün sıkıntılarını dile getirecek bir araç olarak görmüşlerdir. Tabii ki, Orhan Kemal üzerinde de Nazım Hikmet’in çok büyük etkisi olmuştur. Orhan Kemal, “Yaşam ve Sanat Serüvenim” adlı hatıra yazısında gençlik döneminden SSCB’de sosyalist realizmin öncülerinden olan Maksim Gorki’nin eserlerini büyük açgözlükle okuduğunu, daha sonra ise Nazım Hikmet’in şiirleriyle tanıştığını, şiirlerini garnizonda asker çantasında taşıdığını ve onun şiirlerine karşı çıkanlarla tartıştığını, sonuçta 11 Ekim 1938’de beş yıl ağır hapse mahkum edilerek sivil cezaevine götürüldüğünü, 1940’da Bursa Cezaevinde Nazım Hikmet’le karşılaştığını, onun etkisiyle şiirler yazdığını, hatta bu şiirlerin tıpatıp taklit olduğunu dile getirmiştir. Nazım Hikmet’in onun şiirlerini büyük ölçüde eleştirdiğini ve bir gün

bir romanını bularak okuduğunu ve nesir yazmaya yönlendirdiğini, işçi sınıfın hayatını düzyazıyla yazmasını tavsiye ettiğini vurgulamıştır. (Kemal 2012: 12-15) Hapishaneden çıktıktan sonra da Nazım Hikmet'le ilişkilerini sürdüren ve onun desteğini alan Orhan Kemal XX. yüzyıl Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi akımın en ileri gelen temsilcilerinden olmuştur. Bu doğrultuda onun "Baba Evi" (1949), "Avare Yıllar" (1950), "Murtaza" (1952), "Cemile" (1952), "Bereketli Topraklar Üzerinde" (1954), "Suçlu" (1957), "Devlet Kuşu" (1958), "Vukuat Var" (1958), "Dünya Evi" (1958), "Gavurun Kızı" (1959), "Küçük" (1960), "El Kızı" (1960), "Hanımın Çiftliği" (1961), "Eskici ve Oğulları" (1962), "Gurbet Kuşları" (1962), "Sokakların Çocuğu" (1963), "Kanlı Topraklar" (1963), "Bir Filiz Vardı" (1965), "Müfettişler Müfettişi" (1966), "Yalancı Dünya" (1966), "Evlerden Biri" (1966), "Arkadaş Islıkları" (1968), "Sokaklardan Bir Kız" (1968), "Üç Kağıtçı" (1969), "Kötü Yol" (1969) vb. romanları ortaya çıkmıştır.

Mehmet Narlı'ya göre aslında Türk romanında toplumcu gerçekçiliğin ilk yansımaları, işçi hayatlarının anlatılmasıyla 1930'larda başlamıştır. (Kemal 2012: 92) Orhan Kemal'in romancılığı ise aşağıdaki şekilde betimlenmiştir: "*Sadri Ertem, Sabahattin Ali, Reşat Enis gibi romancıların romanlarında işçi sorunları görölse bile, Türk romanında, yeni gelişen sanayileşmeyi, ağılık ve patronluk arası bir tutumu olan fabrika sahiplerini ve bu fabrikalarda, köylülükten şehir işçiliğine doğru kaymaya çalışan işçileri, geniş anlamıyla anlatan romancı Orhan Kemal'dir. Orhan Kemal'in bütün hikâye ve romanlarında işçiler vardır*". (Çelik vd. 2019: 38) Orhan Kemal romanlarında genel olarak emekçi sınıfın dertlerini, yoksul hayatlarını, ekonomik ve eğitim sorunlarını dile getirmiştir. "*Çukurova'yı anlattığı romanlarındaysa ırgatın, tarım emekçisinin, fabrika işçilerinin yaşamlarına odaklanmıştır*". (İşler 2021: 105) "Bereketli Topraklar Üzerinde" romanı da Çukurova odaklı romanlarından.

1.Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" Romanında Köylü ve İşçi Sınıfının Sorunları

Orhan Kemal'in toplumcu gerçekçi romanlarından biri olan "Bereketli Topraklar Üzerinde" 1954 yılında kaleme alınmıştır. Romanın kahramanları sırasında özellikle üç kişi köylü ve işçi sınıfının sorunlarını temsil etmektedir: İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali ve Köse

Hasan. Gassan Kenefânî'nin roman kahramanları gibi bu üç kişi de para kazanmak için şehre göçmek zorunda kalan Anadolu insanlarıdır. Onların göç ettiği, daha doğrusu daha çok para kazanarak küçük yaşta yaşam dileklerini gerçekleştirmek için geldikleri şehir ise Çukurova'dır. Kenefânî'nin romanında Küveyt nasıl Filistinliler için bir ekmek parası kazanılacak yer veya son umut mekanıdırsa Çukurova da Anadolu köylüleri için böyle bir umut kaynağıdır. Köyde genel olarak ırgatlık yapan bu insanlar geçinemeyince umudu daha büyük şehirlerde amelelik yapmakta görmeye başlarlar. Yazar, bu romanını yayınlamadan önce ırgatlara ve ustalara okuduğunu ve büyük beğeni topladığını söyler. Roman şu cümlelerle başlar: *"Orta Anadolu'nun seksen evlik köylerinden Ç. köyünün erkekleri o yıl da çalışmak için çeşitli iş bölgelerine dağıldılar: Sekizi onu Kayseri Dokuma fabrikasına gitti, dördü beşi Sivas Çimento fabrikası, Cer atölyesine. İçlerinden üçü de Çukurovanın yolunu tuttu. Bu üç kişi, İflahsızın Yusuf, Köse Hasan, Pehlivan Ali köyde kapı komşuydular, çocuklukları bir arada geçmişti, Biraz palazlanınca şunun bunun tarlasına, dağa oduna birlikte gidip geldiler. Birbirlerinden çokluk ayrılmadılar. Yalnız İflahsızın Yusuf, birinde Sivas Cer atölyesinde iki ay hamallık etmişti. Ötekilerse köyden sıftah çıkıyorlardı"*. (Kemal 1972: 5) Yazar bu üç arkadaşın timsalinde Anadolu köylülerinin zor durumlarını, yaşam savaşlarını, hayata tutunmak için büyük şehirlere göçlerini anlatır. İşçi sınıfının zor durumlarını belirtmek için hatta doğanın da gazaplı ve tutkun olduğunu betimler: *"Üç arkadaş gece yarısı vardılar istasyona. Kaba bir rüzgar ortalığı altüst ediyordu. Yukarda da öfkeli, kapkara bulutlar"*. (Kemal 1972: 5) Onlar yola çıkmalarına rağmen içlerinde şehire ve şehir insanlarına karşı bir korku var: *"Şehir adamı köylüyü cin çarpar gibi çarpar. Birbirimize iyice sarılalım, el-sözüne kulak asmayalım"* (Kemal 1972: 6) söyleyerek yola çıkan üç arkadaş gerçekten de şehirde daha zor günler yaşarlar ve bazen bir lokma ekmek için yaşam sınavları verirler.

Bu arkadaşlar şehire gelirken kendilerince büyük arzuları vardır. Örneğin köylülerden Hasan, kızı Eminenin istediği bir saç tokasıyla bir de üstü işli tarağı almayı planlamaktadır. Kızı bu dileğini de babasını yola çıkarken annesinden gizli şekilde söylemiştir. Diğer bir işçinin en büyük dileği ise şehirde çalışarak gazocağı almak ve köylülere gösteri yapmaktır.

Romandan belli olmaktadır ki, köylüler eğitim görmemişler, okuma yazmaları yoktur ve ayrıca bildikleri her şey sadece köyle kısıtlıdır. Örneğin Ali adlı köylü şehirlerde arabaların olduğunu ilk kez yola çıkarken duymaktadır. Üç arkadaş arasında daha bilgilisi Yusuf olmasına rağmen onun da okuma yazması yoktur. O, Veli'nin belgesine bakarken yazıyı ters tutsa da kendisini bilmiş gibi göstermeye çalışmakta ve diğer arkadaşlarından daha bilgili olduğuna konuşmalarında kanıt getirmektedir. Orhan Kemal, Anadolu köylüsünün şehirlerdeki yaşam savaşlarını bu üç arkadaş üzerinden anlatsa da, aslında şehirlerde onların durumunda olan binlerce kişi var. Hatta onların bindikleri trende de aslında yüzlerce ırgat var: *"Ertesi gün sabahleyin Adana'ya gelindi. Tıkabasa ırgat yüklü tren yorgun bir fişiltiyle durdu. Aralarında Şarkışlalı Yunus, Veli, İflahsızın Yusuf, Köse Hasan bir de Pehlivan Ali'nin bulunduğu yüzlerce ırgat, beyaz torbaları, kınnapla çeke çeke bağlı yorganlarıyla istasyon betonuna döküldü. Bundan önce Çukurova'ya gelenler önden yürüyerek yol gösteriyorlardı. Siftah gelenlerse hayretler içindeydiler: "Şehir dedikleri de amma tevatür!" dü ha!"* (Kemal: 1972: 33)

Üç arkadaş, Çukurova'da bir fabrika sahibinin kendi köylüleri olduğunu duymuşlar ve amaçları onunla buluşup iş istemektedir. Kaç defa fabrikanın kapısından içeri girmek isteseler de kimse onları almaz, hep kovulurlar. Nihayet müdürün arabası geldiğinde Yusuf kendisini arabanın altına atar ve böylelikle kendilerini tanıtmak fırsatı yakalarlar. Fabrikada işe alınan üç arkadaş önce bundan çok mutlu ve memnun olsalar da giderek çok zor şartlarda çalışmanın ağırlığı altında ezilir, hastalanır ve son umut olarak geldikleri şehrin de çaresizliğine gömülürler. Hatta Köse Hasan hastalanarak ölür ve bir daha köyüne, ailesine dönemez.

Fabrika sahibi işçiler karşısında görünürken beyninden geçirdiği düşünceler şunlardır: *"Yusufulun konuşmasından hemşeri köylüler olduklarını anlayan fabrika sahibi, üzerinde durmadı. Yıllar vardı memlekette, köyünden ayrılmış. Sonra ne? Ayrılmasa ile doğduğu köye çeşme yaptırmıştı, yol yaptırmıştı, çocuk okutuyordu. Başka ne yapabiliirdi?"* (Kemal 1972: 51) Yazar aslında sadece onun değil diğer iş adamlarının da bu düşüncede olduklarından emindir ve sadece bir fabrika sahibinin örneğinde kapitalist ağa, sahipkarların işsiz sınıfa karşı nasıl umursamaz tavır sergilediklerini belirtir.

Gassan Kenefânî'nin romanında arka planda betimlenen kadınlar gibi Orhan Kemal'in söz konusu romanında da işçi olarak çalışan kız ve kadınların durumu anlatılır. Bu kızların gençlik yıllarının mutlu anları ve dilekleri iş yerlerinde çalınmıştır: *"Bu kızların çoğu, daha memeleri kabarmadan gebe kalırlar. Doğurur, anne olur, yine gebe kalır, yine doğurur, yine gebe, yine doğum. Sonunda ya tanınmayacak kadar çirkinleşir, ya da yeni dostlar ardında koşan kocalarının tekmesiyle elden ele dolaşır, en sonunda da babaları yaşında birinin kahrını çekmek zorunda kalırlar. İçlerinde kerhanelere düşenler de olur. Düşmeyenlerse, kimbilir hangi pamuk tarlasında çapalarken, sıtma ya da güneş çarpmasından, bir deri bir kemik, genç yaşlarında ölür giderler"*. (Kemal 1972: 65) Köy kadınlarının tarlalarda, güneş altında, şehir kadınlarının ise fabrikaların karanlık hücrelerinde yıprandıklarını, gençliklerini yaşayamadıklarını, böylece mahvolduklarını betimleyen yazar Anadolu kadınlarının da sosyal durumuna dikkat çekmek ister.

2. "Güneşteki Adamlar" Romanında İşsizlik ve Göç Sorunu

Türkiye edebiyatında olduğu gibi Arap yazınında da toplumcu gerçekçilik akımı 1930'lu yıllardan sonra gelişmiştir. Genel olarak Arap edebiyatında bu akımın temsilcileri sırasında Mısırlı Abdurrahmân eş-Şarkâvî, Yûsuf İdrîs, Necîb Mahfûz, Suriyeli Hannâ Mîne, Sa'îd Hûrânîyye, Iraklı Gâlib Tu'me Fermân, Filistinli yazarlardan Cebrâ İbrâhîm Cebrâ ve Gassan Kenefânî gibi yazarları saymak mümkündür. Onlar eserlerinde sınıfsal mücadeleyi işleyerek toplumsal sorunları yansıtmaya çalışmış yazarlardır. (Can 2016: 44) Araştırmacılarca Arap edebiyatında toplumcu gerçekçi akımın geniş yayılmasında İkinci Dünya Savaşı'nın da büyük etkisi olmuştur. Savaşın getirdiği yıkımlarla Arap dünyasında da insanların, özellikle işçi sınıfının durumu kötüleşmiş ve roman yazarları genel olarak özgürlük, sınıfsal çatışma, Filistin sorunu vd. konulara yönelmişlerdir. Özellikle Filistinli yazarların eserlerinde sosyal sorunların yanına bir de savaş ve göç konuları da eklenmiştir. Mülteci roman yazarlarından olan Gassan Muhammed Fâyiz Kenefânî, 9 Nisan 1936'da Filistin'in 'Akkâ şehrinde doğmuştur. (Can 2016: 50) 1948 yılında çıkan Arap-İsrail savaşında çatışmalar ve katliamlarından sonra, Gassan Kenefânî'nin de ailesi ana topraklarından ayrılmak zorunda kalmış, Lübnan'a yerleşmişlerdir. *"Bu*

göç esnasında Kenefânî henüz on iki yaşındaydı. Ailesi Lübnan'ın Gâziye köyünde eski bir ev kiralamış ve birlikte uzun süre maddi zorluklar içinde burada yaşamışlardır. Lübnan'da kısa bir müddet kaldıktan sonra buradan da Suriye'ye geçmişlerdir. Halep ve Şam'da bir süre kalıp, bir mülteci kampında büyük bir yoksulluk içinde yaşamını sürdürmüştür". (Can 2016: 51) Böylece çocukluk yıllarından göç ve yoksulluk gibi büyük sıkıntıları yaşayan Gassan Kenefânî büyüyüp yazar olunca bu konuları eserlerine getirmiştir. Önce romantizm, 1948 yılından sonra ise realizm akımının etkisinde kalmış ve şiir, piyes ve romanlarıyla Filistin edebiyat tarihinde yer almıştır. "Filistinli olmanın ne anlama geldiğini belirlemek, Kenefânî'nin yazdığı hemen her hikâyenin gerisinde yatan bir motiftir. Kenefânî, ülkelerinden sürülen nesillerin, bütün yaşamları Filistin'de geçmesine rağmen huzur içinde ölme haklarından yoksun yaşlı kesimin, çocukluk anılarının büyük bir kısmı zulüm ve vahşetten kaçmak olan daha genç neslin ya da mülteci kamplarında doğup insanca yaşama koşullarını elde edememiş kesimlerin durumlarını gerçekçi bir gözle görür". (Can 2016: 72) Romanlarında ele aldığı konularla işçi ve emekçi sınıfının dertlerini, fakirliklerini, ekonomik şartlarını dile getiren Gassan Kenefânî'nin yapıtları sırasında toplam olarak on sekiz kitabı yer almaktadır. Ricâlun fi'ş-Şems (Güneşteki Adamlar), Mâ Tebekka Lekum (Sizin için geriye kalanlar) (1966), Ummu Sa'ad, Aidun ilâ Hayfa (Hayfa'ya Dönüş) vd.

Kenefânî'nin "Güneşteki Adamlar" adlı kısa romanı toplumcu gerçekçilik ilkelerine dayanılarak yazılmış bir eserdir. Romanda olaylar Filistin'de geçmektedir. Roman kahramanları Ebu Kays, Esâd ve Mervân adlı üç kişidir. Hepsi biri birinden fakir olan bu kişiler aracılığıyla yazar Filistin'de değişik ailelerin sosyal sorunlarını dile getirmektedir. Ebu Kays, fakir bir ailenin başçısıdır. Savaştan önce Küveyt'te yaşamış ve o zamanlar bir eve, gelire sahip olmuştur. Fakat savaş sırasında bunların hepsini kaybetmiş, bir adamın evine sığınmış, adam bir sene sonra yaşadığı odanın yarısını geri istemiş ve komşulardan yamaklı keselerle odayı ikiye bölerek ailesiyle yaşamını burada sürdürmeye başlamıştır. Böylese on yıl geçmiş ve Ebu Kays'ın çocukları doğmuştur. Romanın ilk bölümü Ebu Kays'ın bugünkü durumu ve hatıraları ışığında yazılmıştır.

Romanda olaylar Ağustos ayında olup bitmektedir. O coğrafyada Ağustos sıcaklığının insanı yakıp kavurduğu, ıssız saharalarda kimi insanların yolunu kaybederek ölüp gittiği bir aydır. Ebu Kays böyle bir Ağustos gününde çocukluk yıllarını, öğretmeni Selim'i hatırlar. Selim Yahudilerin onların köylerine silahlı saldırısından bir gece önce dünyasını değiştirmiştir ve Ebu Kays bunu Allah'ın iltifatı olarak değerlendirir. Ebu Kays'in en mutlu olduğu dönem sınırın o tarafında, Küveyt'te olabileceği andır: *“Mahrum kaldığı her şey ırmağın obür tarafında kalmış. Obür taraf ise Küveyt'tir. Beyninde hayal, tasavvur gibi yaşayan Küveyt ordadır... Bu onun yorgun beyninde mürgüleyen birşey değil, taştan, topraktan, sudan ve semadan oluşan bir gerçeklik olmalıdır. Orada sokaklar, erkekler, kadınlar, ağaçların arasında koşuşan çocuklar olmalıdır. Yok... Yok... Orada ağaç yoktur. Oraya geçerek şöför olarak çalışan, sonra da para keseleriyle geri dönen arkadaşı Saad diyordu ki orada ağaç falan yok... Ağaçlar senin beynindedir, Ebu Kays... Yorgun, yaşlı beyninde... Gevdesi burularak semaya yükselen on ağaç her yay zeytin ve bereket getirirdi”*. (Kənəfani, 2015: 263-264) Ebu Kays'in on yıllık yaşamı böyle geçmiş ve nihayet arkadaşı Saad'ın tavsiyesiyle Küveyt'e giderek para kazanmak, ev yapmak, oğlunu okula göndermek, karısının yüzünü güldürmek istemektedir. Fakat bu yola çıkarken sahra yollarında ölebileceğini de düşünmektedir. Lakin bu yolun geri dönüşü yoktur. Zaten yaşamı da ölüm gibidir. Toplumcu gerçekçiliğin *“sosyal bir düzenden, halk gerçeğinden, barış ve demokrasiden yana tavır almakla birlikte emperyalize, gericiliğe (tepkicilik) ve saldırganlığa şiddetle karşı çıktığı ve bunları kabullenmediği”* belirtilmektedir. (Can 2013: 235) Bu romanda da emperyalizmin insanların yaşamlarını nasıl etkilediği, mutsuz ettiği üç kişinin hayat hikayesi örneğinde eleştirilmektedir.

Romanın ikinci bölümü “Esâd” başlığı altında işlenmiştir. Bu bölümde Esâd Besre'den Küveyt'e adam geçirmekle meşgul olan bir adamın ofisinde tasvir edilmektedir. Bu bölümde daha çok Küveyt'e insan kaçıran dolandırıcılar eleştirilmiş ve fakir insanların son paralarını bile alarak güya yardım eden söz konusu adamlar tenkit edilmiştir. Esâd'ın onlar hakkında düşüncesi şöyledir: *Hepsi diyor ki, göreceksin ki, yoldasın*. (Kənəfani 2015: 267) Bu yol izinsiz Küveyt'e

geçiş yapmak isteyen işçilerin kurtuluş yoludur, fakat bu yol hem de ölüm yoludur.

İlginç meselelerden biri de her kesin Küveyt'i bir mutluluk ve bol para ülkesi olarak görmesidir. Hatta adam götüren dolandırıcılar bile Küveyt'e gitmek için yirmi dinar borc istendiğinde kimsenin itiraz etmeyeceğini söylerler. Esâd parası olmadığı için bu parayı da amcasından almak zorundadır. Amcası ise bunun karşılığında kızıyla evlenmek şartı koşar. Böylece parasız olan bu insanlar evlenmek için bile serbest olarak davranamazlar.

Üçüncü bölüm ise "Mervân" başlığını taşır ve bu bölümde bir çocuğun da bu zor yola gitmesinden bahsedilir. Mervân'ın da temel amacı Küveyt'e gitmektir. Küveyt onun için de bir kurtuluş yeri olarak görünmektedir. Bunun nedeni yine bir fakir aileden olması, babasının onları atıp gitmesi, Küveyt'ten onlara para gönderen abisinin de evlenince bu parayı kesmesidir. Artık annesi ve dört kardeşi onun umuduna kalmıştır. Bundan sonra ailenin erkeği olarak geçindirmek derdi ona düşmüş ve okulu bırakarak çareyi Küveyt'e gitmekte görmüştür. Küveyt'te çok para kazandığında babasını bile affedeceğine inanmaktadır. Yazar Mervân'ı da Ebû el-Abd'in ofisinde betimler. Mervân ona sadece beş dinar verebileceğini ve aksi takdirde polise şikayet edeceğini söyleyince adam onu kapı dışarı eder. Bu kez Ebû el-Hayzaran onu bulur ve Küveyt'e götüreceğine söz verir. Böylece Küveyt'e para kazanmak için gitmek niyetinde olan üç yolcu – fakirlik içinde olan üç kişi şöför Ebû el-Hayzaran'la anlaşırlar. Ebû el-Hayzaran zengin bir kişinin arabasını sürdüğü için bu arabanın sınır kapısında denetlenmediğini ve onları kolaylıkla götürebileceğine söz verir. Onun sadece bir şartı var: Sınır kapılarında beş dakikalık bir sürede su çeninin içerisine girmeleri lazım! Çünkü bu zaman sınır muhafızlarının onları görmemesi gerekir. Buna razı olmaktan başka çareleri kalmayan üç kişi sıcak Ağustos günlerinde beş dakikadan fazla su çeninde havasız bir ortamda nasıl kalabilecekleri endişesini yaşasalar da Ebû el-Hayzaran'la anlaşmaktan başka çareleri kalmadığı için yola çıkarlar. Yolda birinci kez çene girerek kurtulurlar. İkinci kez ise sınır muhafızları Ebû el-Hayzaran'la dalga geçmeye başlarlar ve o üç arkadaşına söz verdiği zamanda gelip yetişemez. Sonuç ise çok vahim olur. Ebû el-Hayzaran sınır muhafızlarının göremeyeceği bir yerde arabayı durdurup onları su çeninden dışarı çıkarmak istediğinde her

üçünün cansız bedenini bulmuş olur! Niçin ses çıkarmadınız, isyan etmediniz, diyerek yakınsa da, ölen canlar geri gelmez ve böylece bir çölde üç kişinin cesediyle birlikte üç ailenin, onları geride bekleyenlerin de bütün umutları ölmüş olur. Araştırmacılara göre bu roman sembolik bir eserdir ve “*yazarın tasvir ettiği her olay derin bir anlam taşımaktadır. Örneğin romandaki su tankeri yalnızlığın ve esaretin sembolüdür*”. (Can 2016: 85) Filistinlilerin bu esarete sessiz kalmalarına değinen Kenefânî, zaman zaman yurttaşları tarafından eleştirilere de maruz kalmıştır.

Sonuç

Arap ve Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi akımın net örnekleri olan iki roman üzerinden değerlendirme yaparak şu sonuca varabiliriz ki, her iki eserde köylü ve işçi sınıfın sorunları ele alınmıştır. Sosyal adaletsizlik ve bir tarafta günlük ekmek derdinde ve peşinde olan fakirler, diğer tarafta ise fabrika sahipleri, dolandırıcılar, zengin bir hayat yaşayan insanlar betimlenmiştir. Her iki yazarın üç kahramanı bu sosyal adaletsizliğin kurbanları olarak verilmiştir. Orhan Kemal'in “Bereketli Topraklar Üzerinde” ve Gassan Kenefânî'nin “Güneşteki Adamlar” romanlarında yoksul insanların dertleri anlatılmıştır. Bu romanların kahramanları gerek fakirlik, gerek eğitimsizlik, kendi haklarına sahip çıkamama ve eylemsizlik açısından birbirlerine çok benzemektedirler. Her iki romanın kahramanları yolculuk yaparlar. Orhan Kemal'in kahramanları ülke içinde göç ettikleri için gidecekleri yere varabilir ve vardıkları yerde yeniden zor şartlar altında yaşamaya başlarlar. Gassan Kenefânî'nin üç kahramanı ise diğer ülkeye yolculuk yaptıkları için ve bunu da izinsiz olarak yaptıkları için bir su tankerinin içinde havasız ve sınırsız bir ortamda boğulup ölürlər.

Her iki yazar romanlarında yer yer doğanın da sanki fakirleri zor duruma düşürdüğünü betimlemiş ve bununla ilgili anlatım tarzı seçmiştir. Her iki roman yazarı anlatılarında kendi hayat hikayelerinden de eklemeler yapmış, yaşadıkları gerçekleri edebi eserlerine işlemişlerdir.

Kaynakça:

- Armağan, B. (2019). *Türk Romanında İşçiler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Programı, Trabzon

- Başboğa, Ö. (2017). *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Eleştirel ve Toplumcu Gerçekçilik*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul
- Can, A. H. (2013). *Modern Cezayir Edebiyatı ve Et-Tâhir Vattâr'ın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Erzurum, 2013
- Can, F. (2016). *Gassan Kenefânî (Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Ricâ'lun fi'-Şems Adlı Romanının İncelenmesi)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalı, Diyarbakır
- Cömert, S. (2013). *1946–1954 Dönemi Türk Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ağustos 2013, Kayseri
- Çelik, Y., Gündüz, O., Narlı, M., Şimşek T. (2019). *Çağdaş Türk Romanı*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Dilek, E. (2017). *Toplumcu Gerçekçi Edebiyatın Değişen Dili: Orhan Kemal ve Kemal Varol Romanları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 2017
- İşler, İ. (2021). *Türk Edebiyatında Toplumcu Gerçekçi Roman (1930-1960)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Dalı, Elazığ
- Kemal, O. (1972) *Bereketli Topraklar Üzerinde*. İstanbul, Cem Yayınevi
- Kemal, O. (2012). Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Anma ve Armağan Kitapları Dizisi
- Kanafani, Q. (2015). *Gün Altında Adamlar*. Ərəb ədəbiyyatı antologiyası. Bakı, Şərq-Qərb
- Nasır, Y. (2019). *Toplumcu Gerçekçi Türk Romanında Mekân (1940-1980)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Siirt
- Qasimov, C. (2012). *Ədəbi məhkəmələr*. Bakı: "Zərdabi LTD" MMC
- Yanık, E. (2016). *Yaşar Kemal'in İnce Memed, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufçuk Yusuf Adlı Romanlarında "Toplumcu Gerçekçilik"*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C.Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı